

2014

osvrti

POVODOM 20-GODIŠNJICE OSLOBOĐENJA ZEMLJE

(Simpozij u organizaciji Povijesnog društva Hrvatske, SUB.NOR Hrvatske i Instituta za radnički pokret Hrvatske održan u Zagrebu od 17. do 19. januara 1966. godine).

Trodnevno zasjedanje, gotovo bez predaha, dokaz je da iz dosadašnjih naučnih skupova istoričara nisu izvučeni zaključci o načinu rada. Još jednom su ponovljene greške posljednjeg kongresa istoričara Jugoslavije. 38 saopštenja, ne uračunavajući diskusije, zamorilo je brojne slušaoce. Na govornici su se smjenjivali referenti koji su teme odabrali prema ličnom izboru. To je samo unekoliko opravdano prisustvom istoričara -- prosvjetnih radnika sa teritorije Hrvatske, čime je skup imao i karakter seminara za njih. Ali pri ovakvoj preopterećenosti i oni su mogli da steknu samo utisak o širini pokrenutih problema. Manje tema o kojima bi se diskutovalo bio bi put za otklanjanje ovakvih nedostataka.

Prezentirane radove možemo podijeliti po širini problema i po tematskoj strukturi, odnosno na radove saveznog, republičkog i lokalnog obima i na radove iz raznih oblasti djelatnosti narodnooslobodilačkog pokreta. Obrađivanje najužih problema (kao što su kulturno-prosvjetna aktivnost NOO u Varaždinu 1944—1945, narodna vlast na zadarskom području 1944—1945, borbe za oslobođenje Požeške kotline, rad Okružnog NOO Slavonski Brod krajem 1944, borbe za oslobođenje Slavenskog Broda i njihov značaj itd.) doprinosi boljem sagledavanju specifičnosti, ali po načinu obrade predstavlja mikroistraživanja (ponekada opterećeno propagandno-političkim jezikom i ocjenama), koja se dosta labavo naslanjaju na opšte procese.

Po tematskoj strukturi radovi se mogu podijeliti na:

1. radove iz istorije narodne vlasti,
2. radove iz vojne problematike,
3. radove o međunarodnim odnosima NOP-a,
4. radove iz oblasti kulturne djelatnosti u toku NOR-a.

Prva grupa je najbrojnija i obuhvata obradu procesa razvoja narodne vlasti u cjelini i neke njegove akcione komponente. Profesor H. Čemerlić pokrenuo je neka osnovna pitanja o karakteru predstavničkih organa, objašnjavajući ih bosansko-hercegovačkom praksom organa vlasti. Takvo je pitanje: ko je vršio funkciju vlade Jugoslavije i pojedinih pokrajina do formiranja AVNOJ-a. Autor ističe da su Vrhovni štab i Glavni štab za BiH bili ti organi, da je Izvršni odbor AVNOJ-a preuzeo te funkcije

krajem 1942. godine, da je Prezidijum ZAVNOBiH-a 1943. vršio funkcije bosansko-hercegovačke vlade. Zatim je izložio pravno-politički značaj odluka II i III zasjedanja ZAVNOBiH-a posebno naglašavajući način formiranja prve vlade BiH.

Profesor F. Čulinović dao je saopštenje o značaju III zasjedanja ZAVNOH-a. Ističući okupatorske planove zasnovane na bazi politike divide et impera, autor tvrdi da je sa III zasjedanjem nastupila prekretnica, koja se ispoljavala u njegovoj državno-pravnoj konstitutivnosti (u okviru DFJ), što je značilo završetak jedne etape u procesu negacije okupatorsko-kvislinškog stanja, a time i kraj njihovih strategijsko-političkih planova o korišćenju hrvatskog pitanja radi razbijanja jugoslovenske zajednice. Sa gledišta istorijske i pravno-političke obrade rada ZAVNOH-a u 1943. godini interesantno je i vrijedno saopštenje profesora H. Sirotkovića, a za period 1944. godine Mihajla Ogrizovića.

Iz ove oblasti treba istaći i radove Mihajla Apostolskog (Asnom o makedonskom jeziku) i dr Mile Todorovskog (Prilog ka organizovanju prve vlade federalne Makedonije). Apostolski ističe teške društvene i političke uslove koji su onemogućavali kulturni razvitak makedonskog naroda do II svjetskog rata, analizira nezavisnu aktivnost na tom planu u toku NOR-a koja je dovela do odluke Prvog zasjedanja ASNOM-a o zavođenju makedonskog jezika kao službenog. Dr Todorovski ističe da je formiranju prve makedonske vlade (16. aprila 1945. godine) prethodilo stvaranje čitavog sistema organa narodne vlasti (ljeta 1944. godine bilo je više od 500 NOO). Sistem narodne vlasti u Makedoniji prije konačnog oslobođenja pregledno je obrađen u radu V. Ivanovskog. O odjecima II zasjedanja AVNOJ-a u Crnoj Gori dao je uspješno saopštenje Zoran Lakić.

Radovi o narodnoj vlasti u toku NOR-a, tematskom širinom, doprinijeli su rasvjetljavanju nekih dosada neobrađenih problema, ali je primjetna izvjesna lokalistička »nadahnutost«, koja sprečava analizu opštih i specifičnih uzroka i, u nekim slučajevima, izlazak iz političke impregniranosti određenih ocjena.

Posebnu grupu radova čine rekonstrukcije širih i užih vojnih operacija, u kojima ima i širih sagledavanja problema u odnosu prema svjetskom ratištu, čiji strategijski sastavni dio u 1944. i 1945. godini postaje i jugoslovensko ratište (inž. Rade Bulat, generalpotpukovnik, — Deseti korpus zagrebački NOV i POJ, Todor Radošević — Kninska operacija — značajni doprinos Osmog dalmatinskog korpusa oslobođenju zemlje, Stjepan Blašković — Oslobođenje Zagreba, Vladimir Banović — Mornarica NOV u završnim borbama za oslobođenje zemlje itd.). Tijesno sa njima povezani su radovi čiji se autori bave proučavanjem problema nastalih u vrijeme završnih operacija za oslobođenje zemlje. Takvi su radovi: Vojimira Kljakovića — Savezničke jedinice u Jugoslaviji 1944—1945. godine i pitanje njihova boravka, Srećka Ljubljanića — Evakuacija stanovništva sa oslobođene teritorije Slavonije u Mađarsku početkom 1945. godine, Zdravka Krunića — Iseljavanje Nijemaca iz NDH itd.

Međunarodni problemi NOR-a zastupljeni su malim brojem priloga. Z. Komarica vrlo pregledno iznosi akcije naših iseljenika za pomoć NOB. Dr B. Krizman je podnio saopštenje o jugoslovenskom pitanju na Tehe-

ranskoj i Krimskoj konferenciji, u kome sintetički izlaže probleme koji su usporavali i ometali međunarodno priznanje NOB i nove jugoslovenske države. U radu Dragovana Šepića o pitanjima jugoslovensko-italijanske granice iznesene su nove činjenice, koje osvjetljavaju probleme sa kojima se mlada jugoslovenska diplomatija susretala posljednjih mjeseci rata. Posebno treba istaći rad Fikrete Butić — O nekim političkim akcijama NDH uoči njenog sloma. Autor ističe da glavno obilježje pojedinim ustaškim grupama daju kombinacije u traženju oslonca na zapadne saveznike (pobjedioce), ali sve u cilju održavanja NDH.

Radovi o međunarodnim problemima NOB-a utoliko su interesantniji što im naša historiografija još nije posvetila dužnu pažnju, zbog čega su mnoga pitanja međunarodnih i domaćih političkih odnosa u vezi sa NOR-om ostala nedovoljno objašnjena.

Posebnu grupu čine radovi iz kulturne aktivnosti narodnooslobodilačkih snaga. Dok je I. Frangeš dao samo interesantan opšti osvrt na književnost NOP-a u 1944. i 1945. godini, dotle je Maja Hribar — Ožegović izložila razvoj pozorišta i umjetničke politike NOB. Koristila se brojnim neobjavljenim izvorima i skladno kombinovala istorijski i esejistički način obrade, što njen rad čini vrlo interesantnim.

Prenapregnuti program nije dozvoljavao da se u okviru prezentiranih problema povede razmjena mišljenja, iako su mnoga pitanja ostala otvorena. Tek pri kraju, u kratkoj polemici, pokrenuta su neka pitanja važna za teoriju NOB i revolucije (pitanja socijalne strukture, odnos nacionalnog i klasnog u revoluciji itd.).

Ali, bez obzira na manje propuste, ovo je bio uspješan naučni skup.

Veselin ĐURETIĆ